

РАДЯНСЬКІ СТАНДАРТИ АЛКОГОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ (1944 – 1946 РР.)¹

Мищанин Василь Васильович

доктор історичних наук, доцент; доцент кафедри модерної історії України та зарубіжних країн,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: vasyi.mistchanyn@uzhnu.edu.ua

Scopus Author ID: 56031499200

<https://orcid.org/0000-0002-1705-0333>

У статті йдеться про копіювання Народною Радою Закарпатської України (далі – НРЗУ) радянського алкогольного законодавства на території краю. Це все відбувалося в період превентивної радянзації Закарпаття 1944 – 1945 рр., з часу звільнення Закарпаття від угорсько-німецьких загарбників 28 жовтня 1944 року. Відзначимо, що офіційно Підкарпатська Русь до підписання договору про возз'єднання Закарпатської України з Українською Радянською Соціалістичною Республікою перебувала в складі Чехословаччини. Договір підписано 29 червня 1945 р., а ратифіковано тимчасовими Національними Зборами ЧСР 22 листопада 1945 р. та Президією Верховної Ради СРСР 27 листопада 1945 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 січня 1946 р. у складі УРСР була створена Закарпатська область, а на наступний день тут запроваджувалося законодавство УРСР. Відзначаємо, що НРЗУ копіювала досвід Радянського Союзу стосовно алкогольної політики. Він полягав у встановленні монополії на виробництво і збут алкогольних виробів, повному державному контролі за випуском винно-горілкової продукції. Одними з перших законів НРЗУ стали декрети про націоналізацію спиртних заводів, підприємств з виробництва алкогольних напоїв, пивоварного заводу графа Шенборн-Бухгейма в Підгорянах. Згодом націоналізували й церковні винокурні. Таким чином, у Закарпатській Україні націоналізовано півтора десятка підприємств з виробництва спирту. Окремими постановами Народна Рада регулювала ціни на спирт, горілку, пиво. Коротко розглядаємо також промислові потужності підприємств з виробництва горілки, спирту, пива, вказуємо на потенційні можливості виноробства Закарпатської України. Після підписання договору про возз'єднання, вже 6 липня 1945 р. НРЗУ окремою постановою при відділі харчової промисловості створила трест спиртової та горілкової промисловості, якому підпорядковувалися спиртні заводи Закарпатської України. Це стало одним із кроків підготовки до імплементації промислового комплексу Закарпаття до загальносоюзного. Постановою НРЗУ контролювалося «виробництво спиртних напоїв і переслідування виробництва без дозволів». Разом з цим керівництво НРЗУ нерідко вдавалося до використання продукції спиртних заводів для власних цілей, військової ради 4-го Українського фронту, «безпеки» тощо.

Ключові слова: Закарпатська Україна, СРСР, УРСР, алкоголь, законодавство, націоналізація, спиртзавод, пиво, виноробство.

Постановка проблеми. 28 жовтня 1944 р. Червона армія вигнала із Закарпаття угорсько-німецьких загарбників. Населення краю вперше зустрілось із представниками радянської спільноти. З цього часу тут розпочинаються процеси радянзації. Для більшості населення краю вже сама присутність військових означала становлення радянської влади. Щоправда, юридично Підкарпатська Русь (з осені 1944 р. використовується термін Закарпатська Україна), входила до складу Чехословаччини. А тому керівництву СРСР потрібен був певний час для врегулювання юридичних питань стосовно входження краю до УРСР (СРСР).

Ініціатором возз'єднання з Радянською Україною став представницький орган Закарпатської України – з'їзд Народних комітетів, що відбувся 26 листопада 1944 р. в м. Мукачеві [Мищанин, 2016, с. 71]. Підготовка і проведення цих заходів, котрі легітимізували новий порядок речей, відбувалися під безпосереднім наглядом військового командування. У нашому випадку – 4-го Українського фронту, а

конкретно – члена Військрази фронту генерал-полковника одіозного Л. Мехліса і начальника політвідділу 18-ої армії полковника Л. Брежнева.

Сучасні дослідники виділяють дві стадії радянзації Закарпаття: превентивну (1944 – 1945) і тотальну (1946 – 1950) [Мищанин, 2018]. Превентивна радянзація періоду Закарпатської України (1944 – 1945) мала два етапи: до і після підписання Договору про Закарпатську Україну 29 червня 1945 р. [Віднянський, 2013; Офіцинський, 2010; Репін, 2007]. На першому етапі (жовтень 1944 – червень 1945) діяло перехідне квазідержавне утворення Закарпатська Україна під повним контролем Червоної армії. Другий етап (липень 1945 – січень 1946) став часом інтеграції краю до УРСР. Класична ж радянзація в умовах Закарпатської області тривала ще п'ять років (1946 – 1950). Наприкінці 1950 р. радянський лад у краї цілковито встановився. Виключенням не стала і алкогольна політика.

Вже в перші роки існування Радянського Союзу держава перебирає на себе монопольні права на

¹ Тему апробовано у виступі на міжнародній науковій конференції «Алкоголь і тверезість: минуле і сучасність» (Київ, 4–5 березня 2021 р.).

алкогольні вироби. 26 серпня 1923 р. ЦВК СРСР і РНК СРСР видають спільну постанову про відновлення виробництва й торгівлі спиртними напоями в СРСР. При цьому держава здійснювала повний контроль за випуском вино-горілчаної продукції [Государственное, 2010]. Разом із контролем, радянська держава отримала й значну статтю доходів. Наведемо слова Й. Сталіна, який обґрунтовував необхідність введення державної монополії на алкоголь: «Два слова про одне з джерел резерву – про горілку. Є люди, які думають, що можна будувати соціалізм в білих рукавичках. Це – груба помилка, товариші. Якщо у нас немає позик, коли ми бідні капіталами і якщо, крім того, ми не можемо піти в кабалу до західно-європейських капіталістам, не можемо прийняти тих кабальних умов, які вони нам пропонують і які ми відкинули, – то залишається одне: шукати джерела в інших областях. Це все-таки краще, ніж закабалення. Тут треба вибирати між кабалою і горілкою, і люди, які думають, що можна будувати соціалізм в білих рукавичках, жорстоко помиляються... Потрібно відкинути помилковий сором і прямо, відкрито піти на максимальне збільшення виробництва горілки на предмет забезпечення дійсної і серйозної оборони країни» [Водочная монополия, 2018].

Відповідаючи на запитання, «як пов'язуються горілчана монополія і боротьба з алкоголізмом?», він назвав це рішення «найменшим злом», «тимчасовим засобом незвичайної властивості».

Та, як відомо, немає нічого постійнішого за тимчасове. «Алкогольні гроші» й надалі були вагомою часткою надходжень у держбюджет. Так, у період з 1940-х до 1980-х років бюджет Радянського Союзу на 17–25% складався із «спиртових» поступлень. Постійний товарний дефіцит горілки не стосувався [Винная монополия, 2018]. Більше того, після війни в системі державної звітності алкогольна продукція була віднесена до товарів народного споживання, що давало можливість абсолютно чесно рапортувати про зростання виробництва цих товарів [Малахов, 2003].

По завершенні радянсько-німецької війни споживання алкоголю як державного так і виготовленого самостійно (самогону) збільшилося. Розуміючи неминучість росту споживання алкоголю, Радянський Союз доволі активно починає формувати нову структуру питної індустрії. Виноградарство и виноробство стають основою державної алкогольної політики на довгі роки – фактично до 1985 р. [Каунова, 2013].

Закарпаття після входження до УРСР (СРСР) долучається до реалізації цієї програми. Традиції виноробства на Закарпатті сягають глибини століть. За деякими даними, виноград у нашому краї вирощували вже у II столітті. На початку Першої світової війни площа виноградників краю становила 3 тис. га. За період перебування в складі Чехословаччини площі під виноградом займали близько 4,5 тис. га. Але угорська окупація краю призвела до скорочення виноградників. На час возз'єднання Закарпаття з Україною залишилось 3,5 тис. га. В часи колективізації почалися масові посадки виноградників. Створено спеціальний винтрест, розсадницьку базу. Вже в 1953 р. площі виноградників зросли до 5400 га. Так, щороку

закладалося по 1200–1500 га нових насаджень [Історія виноробства]. Закарпаття на десятиліття перетворюється на «край садів і виноградників». Але боротьба за кількісними показниками призвела до втрати багатьох сортів: «на сьогодні сировинна база марочного виноробства значно укріплена. Замість 150 сортів винограду та їх різновидностей культивується до десятка промислових сортів» [Советское Закарпатье, 1971, с. 78]. На жаль, горбачовська антиалкогольна кампанія болісно вдарила по виноробній галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Радянські науковці спеціальних досліджень з «алкогольного» питання не проводили. Їхні праці стосувалися хіба що декретів Народної Ради Закарпатської України про націоналізацію підприємств [Евсеев, 1954, с. 53–88; Сірко, 1966, с. 87–91], промислового розвитку [Чернявський, 1957] (в т.ч. спиртових заводів чи виноробної галузі харчової промисловості), інтеграцію промисловості краю до народногосподарського комплексу СРСР [Куценко, 1970а]. Зокрема, відзначалось, що «уже в 1945 році Раднарком УРСР створив із представників наркоматів і управлінь групу спеціалістів, яка провела значну роботу з вивчення стану промисловості і сільського господарства області (Закарпатська область створена 22 січня 1946 р. – автор), обліку природних ресурсів з метою планомірного розвитку її народного господарства [Куценко, 1970, с. 283–284]». Цією ж протореною дорогою пішли й сучасні українські історики, які також досліджували здебільшого «політичні» декрети Народної Ради Закарпатської України. Алкогольна проблематика вивчалася ними у руслі націоналізації, здійснюваної Народною Радою Закарпатської України [Мищанин, 2014]. Стали предметом досліджень учених і економічні показники розвитку різних галузей промисловості, в тому числі традиційної галузі харчової промисловості Закарпаття – виноробства [Макара, 1995; Мищанин, 2012].

Разом з тим, на межі XX – XXI ст. з'являються окремі роботи стосовно споживання алкоголю в СРСР, в тому числі і в досліджуваній нами період [Никишин, 2006], а також історіографічні дослідження. Їх автори відзначають, що на протязі майже всього радянського історіографічного етапу об'єми алкоголізації населення замовчувались. Виключенням стала хіба що друга половина 1980-х рр., коли на хвилі антиалкогольної кампанії ця тема піднімалась на сторінках публіцистичних та періодичних видань. За словами російської дослідниці М. Клінової, не дивлячись, що за період 1990-х – 2000-х років були зроблені суттєві кроки в розробці теми, масштабні історико-демографічні розробки, присвячені цій проблемі, сьогодні тільки починаються [Клинова, 2009, с. 60]. Серед українських дослідників слід згадати працю Ю. Латиша [Латиш, 2016], в якій автор крізь призму антиалкогольної кампанії 1985 р. проглядає основні тенденції алкогольної ситуації в СРСР другої половини 1940-х – першої половини 1980-х років.

Метою нашого дослідження стала політика Народної Ради Закарпатської України стосовно встановлення контролю нас спиртовою та виноробною промисловістю в 1944–1945 рр. спрямована на

копіювання радянського алкогольного законодавства, питної традиції.

Виклад основного матеріалу. Народна рада Закарпатської України при виданні власних декретів і постанов часто брала за взірць радянське законодавство. Дослідники схилиються до думки, що перші закони НРЗУ мали чіткі про радянські орієнтири і мали на меті показати населенню краю подальший політичний вектор, спрямований на Москву [Мішанин, 2014].

Серед одних із перших декретів про прийнятих НРЗУ два стосувалися націоналізації підприємств з виробництва алкоголю. Це декрети від 5 грудня 1944 р. – «Декрет чис. 11. Про націоналізацію спиртних заводів, палінчарень і всіх підприємств по виробництву алкогольних напоїв», «Декрет чис. 12. Про націоналізацію пивоварного заводу графа Шенборн-Бухгейма, акційної спілки в Підгорянах» [Мішанин, 2012, с. 111]. Декрет чис. 11. гласив: «Всі спиртні заводи, палінчарні та інші підприємства по виробництву алкогольних напоїв, без огляду на те, чи належать вони фізичним, чи правничим особам, націоналізуються, а їх движиме і нерухоме майно стає державною власністю» [Вісник НРЗУ, 1944, 15 грудня, с. 10]. Націоналізованими спиртовими заводами управляла Народна Рада Закарпатської України через уповноваженого в справах промислу і торгівлі. Робітники і службовці націоналізованих підприємств мали залишатися на своїх робочих місцях і забезпечувати «безперервний хід виробництва». Втілення декрету покладалося на уповноважених НРЗУ в справах промислу і торгівлі спільно з уповноваженим у справах фінансових та земельних.

На подібних умовах націоналізувався пивоварний завод графа Шенборн-Бухгейма та акційна спілка в Підгорянах. Так само обумовлювалось «Всі службовці і робітники націоналізованого пивоварного заводу повинні залишатися на своїх місцях за старих службових умов і відповідають за безперервний хід виробництва» [Вісник НРЗУ, 1944, 15 грудня, с. 10]. Відповідальність за реалізацію декрету покладалась на уповноваженого НРЗУ в справах промислу і торгівлі. Обидва декрети вступали в дію з часу їх прийняття – 5 грудня 1944 року.

Про вагомість цих декретів свідчить те, що вони прийняті першими із «економічного» блоку законів НРЗУ, відразу ж після основних організаційних та політичних. Пізніше були прийняті навіть ключові політичні декрети – «Декрет чис. 27. про Народний Гімн Закарпатської України» та «Декрет чис. 28. про державний прапор Закарпатської України». Названі закони прийняті 12 січня 1945 р. взяли за основу для Закарпатської України символіку Радянського Союзу.

Влада відразу ж приступає до конфіскації підприємств. Від греко-католицької церкви були націоналізовані дві винокурні в Ужгороді та Середньому. 25 грудня 1944 р. єпископ Т. Ромжа звернувся з листом-клопотанням до голови НРЗУ

І. Туряниці, в якому просив повернути ці підприємства церкві. Спиртзаводи до середини 1945 р. працювали під наглядом угорських фінансових органів. З того часу середнянська винокурня працювала під контролем місцевого народного комітету, а ужгородська варила горілку для клієнтів, які привезли сюди сировину. Єпископ аргументував: «Наші винокурні були збудовані з грошей фондів єпархіальним, що служать соціальним цілям, бо з цих фондів мають пенсії єпарх. вдови і сироти, та пенсіоновані священники. Ці довги ще і нині стоять, бо винокурні нерентабельними вказались за послідні роки, бо ужгородська ще лише рік працює, а середнянська два роки, при чім в минулім році не було овочів і с'як майже цілий рік стояла» [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 45, арк. 1].

Заборгованість церкви за будівлю середнянського підприємства становила 40 000 пенге¹, за закупівлю слив, які залишалися не переробленими – 61 500 пенге. За будівлю в Ужгороді єпархія боргувала 36 000 пенге і 26 000 пенге за сливи. Єпископ пропонував: «дозволити, щоб під дозором на це покликаних осіб єпископство ще цього року виварило закуплену матерію, і с'як покрило довги, щоб фонди не потерпіли, при чім і країна наша найде можливість спокійного поладження справ соціальних, зв'язаних нині з цими винокурнями» [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 45, арк. 1 зв.].

19 січня 1945 р. єпархія через майордомуса (господаря єпископських маєтків) вдруге звернувся до І. Туряниці: «маю підозріння, що моя просьба №3605/44 не дісталася Вам в руки і тому осмілюся опять рушати Вас, просячи, щоби справу наших винокурень в с. Середне і м. Ужгород Ви самі взяли в свої власні руки і винесли рішення». Одним з аргументів було, що «наші права на ці винокурні верне тим більше, що тут не розходиться о якісь заводи винокурні, але о малі підприємства, які і в Совітськїм Союзї зістали в посіданню бувших маїтелів і не були націоналізовані, як о цїм мене більше офіцерів інформувало» [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 45, арк. 2]. Управитель вказував, що отримав від уповноваженого НРЗУ у справах промислу і торгівлі рішення Ш.20.224/1945 від 15 січня 1945 р. про націоналізацію винокурні в Ужгороді. Проте такого рішення по середнянській винокурні не надано. Він все ж сподївався, що рішення будуть відмінені.

23 січня 1945 р. І. Туряниця дав доручення уповноваженому в справах промислу й торгівлі С. Вайсу «виготовлення і предложення о мотивованого внеску на поладження просьби» [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 45, арк. 3].

В архівній справі підшито документи, які мали підтвердити керівництву Закарпатської України значні оплати єпархії священству. Це зокрема «Рекапітуляція тих сум, що єпархія Мукачівська помісячно дістала як законну платню та підпори від мадярського міністерства культу та народної освіти (послідній раз на місяць жовтень 1944 р)» підписана Т. Ромжою (там

¹ Пенге (П) – грошова одиниця Угорщини, яка разом з чехословацькою кроною перебували в обігу в Закарпатській Україні. Постановою НРЗУ від 12 січня 1945 р. встановлювався обмінний курс: 1 пенге (П) дорівнював 2,21 чехословацьким кронам (Кч); 1

крона дорівнювала 0,45 пенге. З 15 листопада 1945 р. на території Закарпатської України введено в обіг радянську грошову одиницю карбованець (рубль).

само, арк. 5), «Виказ конгруової платні духовенства гр. кат. епархії Мукачівської від малярського міністерства культу по стані місяця жовтня 1944 року (в мадь. пенгах)» (там само, арк. 6–16), «Виказ тих сум, що епархія Мукачівська (гр. кат.) діставала щомісячно (последній раз у жовтні 1944 р. від малярського міністерства культу для епархіальних інституцій)» (там само, арк. 17), «Виказ грек кат священників пензистів і вдов та сиріт що від малярського міністерства культу діставали державну пенсію (последній раз в жовтні 1944 р. сума в малярських пенгах)» (там само, 18–21). Документи датовано 30 січня 1945 року. Але це аж ніяк не вплинуло на зміну рішення керівництва НРЗУ.

Скоріше навпаки, 9 лютого 1945 р. НРЗУ окремим декретом внесла зміни до декрету чис.11. – «Декрет чис. 45. Про частинну зміну декрету НРЗУ з дня 5-го грудня 1944 року число 11 про націоналізацію спиртних заводів, палінчарень і всіх підприємств по виробництву алкогольних напоїв». Попередній декрет трактувався ширше «по словах «державною власністю» доповняється словами «з виїмкою церковних винокурень і палінчарень»». Таким чином було націоналізовано підприємства та обладнання церковної власності [Вісник НРЗУ, 1945, 15 лютого, с. 30].

Для боротьби зі спекуляцією алкогольними напоями і контролем продажу 15 січня 1945 р. НРЗУ видає постанову про ціну на пиво. Відповідно неї в державному пивоварному заводі в Підгорянях (поблизу Мукачева), встановлювалися наступні відпускні ціни: I. За 100 літрів бочкового пива оптові покупці мали сплатити 138 пенге; роздрібні торговці – 178, 25 пенге. II. За 100 пляшок (ємністю 0, 45 л) оптовики сплачували 86, 25 пенге, роздрібні покупці – 110, 70.

Ціна пива в пивних (гуртових) крамницях прирівнювалася до ціни, яку платили роздрібні торговці на заводі, тобто 100 л пива в бочках коштувало 178,25 пенге, 100 пляшок – 110, 70 пенге.

Регулювалася й роздрібна ціна на пиво в готелях, ресторанах, корчмах, їдальнях та інших торговельних підприємствах, що реалізують алкогольні напої. Вона не мала перевищувати 2,50 пенгів за літр, або 1, 50 за 0,45 літрову пляшку. В постанові відзначалось, що «встановлені ціни на пиво дійсні на території всієї Закарпатської України без огляду на віддаль місцевості від пивоварного заводу, або пивної крамниці, транспортних і інших видатків» [Вісник НРЗУ, 1945, 15 січня, с. 9]. Підвищення ціни на пиво каралось штрафом 5000 пенге, який мали право накладати округні, або міські народні комітети. Накладання штрафу, чи його сума оскарженню не підлягали.

Як бачимо, керівництво НРЗУ встановивши монополію на виробництво та реалізацію пива, суворо контролювало його ціну в оптовій та роздрібній торгівлі, боролось зі спекулянтами. Очевидно, що прийняття цієї постанови було на часі. До слова, подібні постанови НРЗУ які регулювали оптові та роздрібні ціни на кухонну, столову та денатуровану сіль були прийняті 28 лютого та 7 березня 1945 р.

7 березня 1945 р. НРЗУ «з огляду на підвищення цін сирців, довозу і т.п.» переглянула ціни на пиво. Відтепер в державному пивоварному заводі в Підгорянях встановлювалася «слідуюча продажна ціна пива: I. За 100 літрів в бочках: а) гуртвіникам 287,50 пенге, б) роздрібним торговцям 359,35 пенге. II за 100 пляшок (кожна 0,45 літрів): гуртвіникам 212 пенге, роздрібним торговцям 243,80 пенге» [Вісник НРЗУ, 1945, 15 квітня, с. 84]. Ціна пива в пивних крамницях (гуртвінях) мала дорівнювати ціні, що встановлена для роздрібних торговців на пивзаводі – за 100 літрів бочкового пива 359,35 пенге, за 100 пляшок 243,80 пенге.

У новій постанові частково враховувалася віддаленість питних закладів від заводу чи гуртвіні. Власники мали право на незначне зменшення суми податків. Так, при відстані від 1 до 10 кілометрів ця сума складала 3 П за 100 л або 1000 пляшок, 10–20 км – 5 П, 20 км і більше 8 П. Так, за 100 л пива при «довознім» 3 П податок складав 117, 65 П, при «довознім» 5 П сплачували 115, 65 П і при «довознім» 8 П – 112, 65. За 100 пляшок податок складав відповідно 53, 20, 51, 20, 48, 20 пенге.

Встановлені ціни діяли на всій території Закарпатської України, без врахування відстані до пивзаводу, пивної крамниці чи якихось інших видатків і в торгівлі, їдальнях і ресторанах не мали перевищувати 4,80 пенге за л, або 3 пенге за 1 пляшку [Вісник НРЗУ, 1945, 15 квітня, с. 84].

30 червня 1945 р. НРЗУ своєю постановою врегулювало ціни на спирт виготовленого на націоналізованих спиртзаводах. Так, ціна один абсолютний гектолітр становила: сирого спирту 2 149, 32 П (4 750 Кч); чистого (96%) спирту для виробництва горілки і рому 16 855, 20 П (37 250 Кч); ціна чистого (96%) медичного спирту становила 1 149, 32 П (2 540 Кч); денатурованого (91,5%) спирту для промислових, медичних чи домашніх потреб 1 447, 96 П (3 200 Кч). Ціни діяли в магазинах при спиртзаводах, не враховували вартості тари і неоподатковувалися, оскільки спирт продавався для медичних чи промислових потреб.

Встановлювалися й ціни на горілку, ром, денатурований спирт. Так, 1 літр 50% горілки або рому коштував 171, 94 П (380 Кч); 40% – 151, 60 П (335 Кч); 91, 5% денатурований спирт – 30, 30 П (67 Кч). Ціни вказані в заводських магазинах з врахуванням тари (пляшок). При поверненні тари, що було обов'язковим, продавець мав відшкодувати покупцеві її вартість. Наприклад, 1 літрова біла пляшка оцінювалася 4, 08 П (9 Кч), зелена – 3, 62 П (8 Кч); 0,50 літрова біла пляшка 3, 16 П (7 Кч), зелена – 2, 72 П (6 Кч); 0,25 літрова біла пляшка 2, 72 П (6 Кч), зелена – 2, 26 П (5 Кч); 0,20 літрова біла пляшка 2, 26 П (5 Кч), зелена – 1, 80 П (4 Кч); 0, 10 літрова біла пляшка 1, 80 П (4 Кч), зелена – 1, 36 П (3 Кч) [Вісник НРЗУ, 1945, 30 червня, с. 151].

При продажі спирту, горілки, рому у пляшках (плетенках), бідонах продавець брав заставу за тару. При поверненні тари, що було обов'язковим, продавець мав відшкодувати її вартість покупцю. Наприклад, за 1 літр бочкової тари від 25 до 100 літрів застава становила 5 П або 11 Кч, від 101-200 літрів – 4, 08 П або 9 Кч., від 201-300 літрів – 3, 16 П або 7 Кч.,

від 300 літрів і вище – 2, 26 П або 5 Кч. Застава платилася й за бутлі-плетенки (за штуку): 1–5 літровий 22, 60 П (50 Кч), 10 літровий 40, 76 П (90 Кч), 15 літровий 61, 08 П (135 Кч), 20 літровий 81, 44 П (50 Кч), 25 літровий 100 П (221 Кч), 30 літровий 122 П (270 Кч) [Вісник НРЗУ, 1945, 30 червня, с. 151]. Націнка Кооперативного Союзу, разом з транспортними витратами могла складати 15 П (33 Кч.) за літр. Окремі пункти стосувалися контролю якості та дотримання цінової політики. Постанова стала чинною 25 червня 1945 р. за декілька днів до підписання договору «Про возз'єднання Закарпатської України з Українською РСР».

Ще 20 грудня 1944 р. між уповноваженим НРЗУ у справах промислу й Торгівлі С. Вайсом та начальником управління воєнторгу № 22 майором інтендантської служби С. Орловим було підписано договір про переробку трофейного вина на заводі D-Вейгон в Булчі (передмістя Берегова) за ціною 2 крони за літр 96% спирту. Воєнторг зобов'язувався робити сплати двічі на місяць до 15 і 30 числа в заводські каси [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 47, арк. 1]. Інший договір стосувався сплати військовими за вивезене з пивоварного заводу в Підгорянах пива за ціною 1, 5 крон за літр. Перший внесок в рахунок цього договору було зроблено 13 грудня 1944 р. Сума становила 91 000 крон. Наступні оплати мали вноситися до 15 та 30 числа кожного місяця. Військові зобов'язувалися повертати заводу тару (бочки, пляшки), а у випадку неповернення, компенсувати її вартість [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 47, арк. 2].

Разом з тим, НРЗУ приймає закони, які забороняють виробляти алкоголь для продажу. Так, 17 березня 1945 р. НРЗУ прийняла постанову про заборону виготовлення спиртових напоїв без дозволів. Копія постанови чомусь написана на російській мові. Вона забороняла виготовляти алкогольну продукцію із «хлібного зерна». Ось як виглядав редакований текст документу: «~~В~~ — ~~целях~~ — ~~предупредить~~ — ~~катастрофу~~ Поэтому Народная Рада З.У. постановляет:...». Органам державної безпеки та фінансовому відділу доручалось виявляти ці «шкідництва та злочинні спекуляції», конфісковувати обладнання для виготовлення алкоголю, посуд сировину та готові вироби. Народні суди мали розглядати «алкогольні» справи за скороченою процедурою. Порушення карались штрафом від 4 до 10 кратного акцизного збору або ув'язненням терміном від 1 місяця до 3 років [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 362, арк. 2].

1 серпня 1945 р. з'являється ще одна постанова НРЗУ про виробництво спиртних напоїв і заборону цього виробництва без дозволу. У ній, до речі так само писана російською мовою, вказувалося, що дозвіл на виробництво спирту дає уповноважений НРЗУ у справах торгівлі і промисловості. Виробництво спирту мало відбуватися тільки на державних (націоналізованих) спиртових заводах. У дозволі мало вказуватися, кому надається дозвіл на виробництво, на якому спиртзаводі, в який час і з якої сировини має відбуватися його переробка, якою буде міцність напою. Власникам садів і виноградників дозволялося переробляти свою продукцію на алкоголь на додаткових умовах поставлених уповноваженим НРЗУ

в справах торгівлі і промислу. Виробництво без дозволів заборонялося. Органи держбезпеки та фінансові мали слідкувати за дотриманням цієї постанови. Штрафи за порушення залишилися як і в попередній постанові, але додали адміністративний штраф від 100 до 10 000 пенге за не зареєстрований апарат. Ув'язнення складало від 10 днів до 6 місяців [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 362, арк. 4].

Ще 5 травня 1945 р. державна планова комісія при РНК УРСР представила 75 сторінковий документ «Закарпатська Україна: економічний огляд». Справа зберігається у Державному архіві Закарпатської області. У ній зафіксовано 14 спиртзаводів на території краю з виробничими потужностями 18 000 літрів за сезон [ДАЗО, ф. П-4, оп. 1, спр. 140, арк. 30-31].

Після підписання договору про возз'єднання, завданням НРЗУ стала підготовка до імплементації промислового комплексу Закарпаття до загально-союзного. Вже 6 липня 1945 р. окремою постановою НРЗУ при відділі харчової промисловості НРЗУ створювався трест спиртової та горілчаної промисловості, якому підпорядковувалися спиртові заводи Закарпатської України. Постановою визна-чались заробітна плата працівників тресту, відділ харчової промисловості протягом 10 днів мав подати на затвердження НРЗУ положення про спирто-горілчаний трест, фінвідділ НРЗУ профінансувати новостворений трест. Також при спиртогорілчаному тресті створювався відділ збуту [Вісник НРЗУ, 1945, 15 липня, с. 160.]. «Вісник НРЗУ», проте не опублікував додатки до постанови, де все це розписувалося. Натомість цю інформацію знаходимо в архівній справі. Але за незрозумілих причин постанова датована 26 липня 1945р., а візована президією НРЗУ 1 серпня 1945 р.

У першому додатку – «Список горілчаних підприємств та палінчарень, що входять до складу тресту спиртово-горілчаної промисловості Закарпатської України» – зафіксовано 33 підприємства. По Ужгородському округу: «Спиртовий завод і рафінерія з відділом у Боздоші» (Ужгород, набережна Молотова), господарський спиртзавод (Великі Лази), 3 палінчарні (В. Лази, Баранинці, Середнє). По Мукачівському округу: «Спиртовий завод і рафінерія» (Мукачево), спировий завод (Росвигово), 3 палінчарні (Мукачево, Рапідь, Підгоряни). Дві палінчарні знаходилися в Свалявському окрузі (Чинадієво, Німецька Кучава). По три господарські спиртзаводи (Булчу, Бийгань, Мачола (Гедза)) і палінчарні (Дідово, Боржава, Берегово) нарахували на Берегівщині. А також 3 господарські спиртзаводи (Кайданово, Ракошино, Горонда) і 4 палінчарні (Арданово, Загаття, Волоське, Ільниця). Севлюш (нині Виноградово) мав господарський спиртзавод і рафінерію, 2 господарські спиртзаводи, ще 2 палінчарні працювали в селах округу (Фанчиково, Шаланки). На Тячівщині діяли 2 підприємства: господарський спиртзавод у Руському Полі та палінчарня в Тересві. Ще одна палінчарня знаходилася в Перечині [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 360, арк. 2].

Третій додаток – штатний розклад тресту спиртово-горілчаної промисловості Закарпатської України – регламентував заробітні плати (в пенгах).

Так, місячний оклад заробітної плати керівника тресту становив 2 000 пенгів, заступника керівника – 1 700, головного інженера – 2 000, помічника керівника по кадрах – 1 500. Керуючий справами отримував 1 200 пенге, секретар – 800, машиністка – 600, кур'єр – 500, прибиральниця – 400, вахтовик – 400. Зарплата працівників виробничо-технічного відділу: начальник відділу, головний інженер тресту отримував 1 200 пенге, стільки ж старший інженер, 2 інженери технологи, інженер механік та інженер енергетик інженер будівельник. 1 000 пенге отримував зоотехнік і 800 секретар відділу. Начальник заготівельного відділу отримував 1 500 пенгів, 2 агрономи по 1 200. Начальник відділу збуту і постачання мав 1 500 пенгів, 2 референти, 2 товарознавці і статистик отримували по 900 пенге. Головний бухгалтер отримував 1 500 пенге, старший бухгалтер – 1 200, – 2 бухгалтери по 1 000, касир – 800. Начальник планово-економічного відділу отримував 1 500 пенге, 2 економісти по 1 000, статистик – 800, інженер по організації праці – 1 200 [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 360, арк. 4].

Для «прицінення» вкажемо вартість деяких промислових та продовольчих товарів. Так, 1 літр бензину коштував 15 пенге, 1 літр керосину – 4, 1 л. мазуту – 0, 70 пенге, моторне масло (автол) – 20 пенге [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 386, арк. 14]. Вартість продовольчих товарів у роздрібній торгівлі: кухонна сіль – 0, 50 П за кілограм, яйце 15 пенге за десяток, оцет 60% – 10 пенге за літр, борошно житнє – 2, 50 пенге за кілограм, пшеничне вищого ґатунку – 9,5 П, пшоно – 3, 75 П, рис I сорту, фасоль, манна крупа – по 10 П за кілограм [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 387, арк. 5, 21, 25].

Створення Закарпатського спирттресту відбулося наказом народного комісаріату харчової промисловості УРСР 14 листопада 1945 р. У ньому, апелюючи до постанови НРЗУ 3310/45 від 26 липня 1945 р. про створення спирттресту, утверджувалося рішення про створення Закарпатського спирттресту, який підпорядковувався тепер головному управлінню Спиртової промисловості західних областей УРСР. Трест розмістився в Мукачеві, в одному з приміщень Мукачівського ректифікаційного заводу. До тресту увійшли ще 2 такі підприємства (Ужгород, Севлюш), а також спиртзаводи: Боздошський (Ужгород), Велико-Лазський, Фанчиківський, Русько-Полянський, Севлюшський, Росвиговський, Горондівський, Кайданівський, Ракошинський, Мачоланський, Булчунський, Велико-Бейганський [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 361, арк. 1]. Відділу праці та зарплатні наркомату приписувалося розробити нові штатні розписи для тресту та заводів. Трест мав забезпечитися обіговими коштами. Реалізація готової продукції відбувалася за нарядами наркомхарчпрому через відділ торгівлі НРЗУ.

За офіційними даними станом на жовтень 1945 р. на території Закарпатської України діяло 16 підприємств з виробництва спирту та горілки. До прикладу, на спиртзаводі в Ужгороді працювало 56 робітників, на 6 спиртових підприємствах Ужгородського округу – 25. 3 підприємства з виготовлення горілки діяли на Севлюшині (Виноградівщині). В селі Руське поле Тячівської округи при спиртзаводі діяв

мармеладно-фруктовий цех. Добове виробництво спирту тут становило 350 літрів. Спирт виготовлявся із кукурудзи і картоплі. На 15 жовтня 1945 р. на заводі було запасів сировини на 3 місяці роботи (120 ц кукурудзи і 20 ц картоплі). На підприємстві працювало 15 робітників [ДАЗО, ф. П-4, оп. 1, спр. 142, арк. 8, 37, 45, 76, 88].

НРЗУ слідкувала, щоб підприємства з виготовлення алкоголю не простоювали. 3 листопада 1945 р. навіть прийшлося приймати окрему постанову «про потрібну кількість сир'я та ячменю на солод для виробництва спиртової промисловості Закарпатської України». Відповідно до неї «Заготзерно» у IV кварталі мало передати 50 тон ячменю на солод» Постановою від 10 листопада 1945 р. ще 380 тон [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 360, арк. 9, 12].

20 листопада 1945 р. було підготовлено інформацію управляючого Закарпатським спирттрестом начальнику Укрголовспитру М. Нестеренко про стан спиртзаводів Закарпатської України. В ДАЗО вона зберігається окремою 3 сторінковою архівною справою. У ній зібрано відомості про діючі підприємства з виробництва спирту, їх продуктивність, технологічну оснащеність, наявність транспорту.

У доповідній записці відзначалося, що після проведення інвентаризації на Закарпатській Україні зафіксовано 15 підприємств з виготовлення спирту, які увійшли до складу Закарпатського спирттресту. Найбільшим підприємством був Ужгородський ректифікаційний лікєро-горілочний завод (Директор Шандор). Колись належав Акційному товариству. Місячна продуктивність підприємства: горілочних виробів – 50 000 л; ментолового спирту 2 000 л; спирту-денатурату – 10 000 л; спирту рактифікату I сорту 40 000 л; спирту рактифікату II, III сорту 15 000 л. На час перевірки у бочках зберігалася готової продукції 9 784, 86 дкл, ще 3 683, 75 в пляшках. Апаратура і обладнання знаходилися у задовільному стані. Із транспорту називалися 4 коні, 4 корови, 9 возів, 2 автомобілі.

Друге підприємство Ужгорода – Боздошський спиртзавод. (колишній власник Грінвалд). Директор Степан Король. Місячна продуктивність 1 500 декалітрів спирту сирцю. На час інвентаризації 15 листопада 1945 р. мав таку сировину: 2 770 кг кукурудзи, 1 148 кг пшениці, 5 890 жита, 2 000 картоплі [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 364, арк. 1]. Власного палива та транспорту підприємство не мало.

Спиртзавод в с. В. Лази (бувший власник Плотені Вільгельм). Новим директором став Пойдич Йосип. Місячна продуктивність 1 000 літрів спирту сирцю. Запас сировини складав 200 кг кукурудзи, 180 кг ячменю, 260 кг картоплі. Завод не мав палива та транспорту.

Фанчиківський спиртзавод. Директор Ю. В. Рахівський. Завод перебував на ремонті. Місячна продуктивність 1 200 дек літрів спирту-сирцю. Наявна на цей час сировина: 4 500 кг кукурудзи, 150 кг ячменю, 1 800 картоплі, 640 кг вівсу, 160 кг пшениці. Також завод мав 10 т тютюну. Із транспорту – 12 коней, 8 возів, 4 сани. Підприємство володіло 160 га землі. З них озиминою засіяно 16 га пшениці, 13 га жита, 30 га розорано під яровий засів. Для ведення сільсько-

господарських робіт реманенту та обладнання вистачало. На території підприємства знаходилося 80 м³ дров. Залишок спирту складав 1 000 л.

Булчевський спиртзавод (бувчий власник граф Шенборн Бухгейм). Директор спиртзаводу Лоренц Людвиг Людвигович. Місячна продуктивність 1 000 дек спирту-сирцю. Запаси сировини складали 429 кг картоплі, 468, 90 кг ячменя, 5 854, 40 кг кукурудзи і зерна, 501, 60 вівсу. Наявний транспорт: 4 коні, 4 воли, 5 возів, 4 саней. Підприємство мало 50 м³ дров. Залишок продукції – 516 л спирту-сирцю.

Русько-Полянський спиртзавод. Бувчий власник Новак Самошуйварі. Директор заводу Горенецький М. М. Підприємство з місячною продуктивністю 1 200 дек спирту сирцю. На час інвентаризації мало 500 кг кукурудзи, 150 кг ячменю, 380 кг вівсу. Паливом забезпечене (290 м³ дров). Залишок продукції 915 декалітрів.

Відзначалося, що на всіх спиртових заводах брагоперегонні апарати мають велику зношеність і їх потрібно замінити. Парові котли «потребують термінового інспекторського нагляду». Відсутність власного транспорту утруднює забезпечення заводів дровами. Відзначено й велике зношування ременів, із-за обривання яких простоє виробництво. Це ж відбувається за відсутності сировини. Управляючий Закарпатським спирт трестом просив дозволити йому продати 3 000 літрів готового спирту на закупівлю сировини, відновлення підприємств, закупівлю транспорту [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 364, арк. 2–3].

На цьому перелік працюючих заводів скінчився. Бийганський спиртзавод (бувчий власник Найман) перебував у неробочому стані. Приміщення заводу вціліло, проте окремі приміщення зруйновані. На заводі відсутнє деяке обладнання, а також сировина і паливо.

Севлюшський спиртзавод, Севлюшський ректифікаційний завод (власник Зігмунд Перені), Кайдановський спиртзавод (Вайнбергер), Росвігівський спиртзавод (граф Шенборн), Горондівський спиртзавод (Др. Кертек) хоча і зберегли деяке обладнання (запарники, брагоперегонні апарати, парові котли, насоси), проте вони знаходилися в незадовільному стані. Ракошинський спиртзавод (колишній власник – Фейренштан), Мачоланський спиртзавод (Річі) на думку чиновника, ніякої цінності вже не мали.

Планували відновити Мукачівський рактифікаційний завод (власник Вайс). Для цього складалась дефектна відомість і розраховувалась вартість відновлення підприємства, яке відповідно до наказу Наркомхарчопрому УРСР мав розміститись в домі колишнього власника заводу по вул. Духновича 85.

На Мукачівському пивзаводі працювало 177 працівників. Серед них 12 жінок та 29 молодих людей. 163 з них були членами профспілок, 7 комуністичної партії. Виробнича потужність заводу 3000 літрів пива в день. Середня заробітна плата 700 пенгів [ДАЗО, ф. П-4, оп. 1, спр. 142, арк. 51].

Виноградарство розвинуто в долині р. Тиси в Берегівському, Мукачівському, Севлюшському, Іршавському та Ужгородському районах. Всього під виноградниками знаходилося 4 000 га земель – 1,3% сільськогосподарської території. А в перших чотирьох

із перерахованих округів – 3,5. Відзначалося, що частина виноградників засаджена «прямородючою» американською лозою (сорти «Делавар», «Нова», «Отелло»), стійких до пероноскови і філоксери. Більшість виноградників засаджена благородною лозою (сорти «Фурмінт», «Рейнський» та «Італійський Ріслінг», «Ліпка»). А в містах – ніжними сортами – «Шасла», «Цариця», «Пасатут». Валовий збір винограду визначався приблизно у 20 000 тонн. Продукція вина в окремі роки досягала 140 000 гектолітрів, в т.ч. до 120 000 білого вина [ДАЗО, ф. П-4, оп. 1, спр. 140, арк. 40].

В архіві зберігається «Рішення Берегівського міського Народного комітету про закупівлю вина від власних господарств для забезпечення державної міської торгівлі». Це рішення № 388/944 від 12 грудня 1944 р. про закупівлю вина для міських готелів від різних виробників, із пивниці фірми Гобонаш і Товт. Так, 29 грудня 1944 р. було куплено від Коц Людвикова (Берегово) 252, 49 л вина, від Вейберман Мартин (Косино) – 29, 50 л вина і від Іцкович Антоній – 52, 68 л. вина. Загалом 332, 67 л за ціною 10 пенге 1 літр [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 38, арк. 1].

Керівництво НРЗУ нерідко використовувало продукцію спиртзаводів для своїх потреб. У архіві знаходимо про це майже стосторінкову справу «Листування з дирекціями спиртових та пивоварних заводів про відпуск виготовленої продукції» [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 363, на 93 арк.]. Це переважно розписки про отримання продукції із вказівкою номера рахунку, дати, виду і об'єму продукції, хто відпустив і забрав товар. Завдяки цій справі нами встановлено, яку продукцію виготовляли спиртові заводи. Так, ужгородський спиртзавод у травні-червні 1945 р. випускав Абрикос 50%, Боровичка 50%, Веніовка 50%. Вишня 50%, Грушка 50%, Кмінова 50%, Контусовка 50%, Ром 50%, Черешня 50%, Яфіня 50%.

Зі справи можемо прослідкувати, кому видавалася продукція і хто її фінансував: «Після розпоражіння тов. Вайса видано гостям приїхавшим із Кіива» (з приміткою «міський податок»), «воєнному совету IV Укр. Фронту» («міський податок»), «Для мистців олімпіади горівки 20 літ., пива 100 літ.» (на рахунок Народної Ради. Із згодою голови НР, посередництвом ЦК КПЗУ тов. Малько), «на писемне розпоряжіння тов. Вайса видано тов. Іванову» (акція. 15 оборотний податок), «Кухні Народної Ради» (на рах. Нар. Ради), «на писемне розпоряжіння тов. Вайс число ПП-26830 видано безпеки» [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 363, арк. 23-30, 33].

Військові досить часто зверталися до Народної Ради з приводу виділення алкоголю. Переглянемо, для прикладу, ситуацію за серпень 1945 р.: 2 серпня 1945 р. (50 літрів горілки «приїзд демобілізованих»); 9 серпня 1945 р. (100 літрів горілки «воєнній частині 11 326»), 15 літрів горілки та 100 літрів пива на рахунок НР «воєнній комендатурі», 50 літрів Контусовки 40% «в/ч 74 222»), 17 серпня 1945 р. – 50 літрів Беніовки 40%, 50 літрів Абрикосовки 40% (в/ч 11 326) [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 363, арк. 47, 49-51, 57]. Виділяв алкоголь спиртзавод м. Ужгорода. Проте в округах ситуація була гіршою.

27 липня 1945 р. уповноважений Народної Ради у

справах промислу і торгівлі Вайс звертався до директора державного спитрзавода в Ужгороді: «Як позику виплатить із грошей веденого вами заводу слідуючим державним палінчарням названі суми на їх бігучі рахунки в дотичних Народних Банках їх округів». Позику в розмірі від 50 000 до 100 000 пенге отримали підприємства Великих Лазів, Середнього (Ужгородський округ), Мукачева, Ряпіді, Німецької Кучави, Станова (Мукачівського округу), Волоське, Льниця (Іршавського округу) [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 363, арк. 44]. Вже 1 серпня завод звітував перед Народною Радою, що рахунок на 550 000 виплачено.

21 серпня 1945 р. до президії НРЗУ надійшов лист від директора пивзаводу в Підгорянах, у якому він просив оплатити рахунки 23 рахунки, які назбиралися від 2 травня на загальну суму 23 438 тисяч пенге. 10 грудня 1945 р. завод просив погасити неоплати 6 рахунків на загальну суму 1 474, 52 карбованців. На 25 грудня 1945 р. ці платежі ще не були закриті [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 363, арк. 69, 89].

Натомість керівництво Народної Ради не обмежувало себе у відзначенні різних радянських свят, які активно прививалися місцевому населенню. Одним із крупних святкувань стала перша річниця вступу радянських військ в Ужгород. Окрім офіційної частини були й застілля. Так, святковий обід у будівлі НРЗУ був розрахований на 200 осіб [ДАЗО, ф. Р-14, оп.1, спр. 258, арк. 4]. Він обійшовся у 131 066, 2 пенге [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 248, арк. 12, 12 зв., 15, 25]. До прикладу, місячна зарплата Мукачівського міського

народного комітету з відділами, в яких працювало 92 особи, становила 12 138 пенге [Мишанин, 2018, с. 120]. Зберігся «Розрахунок витрат банкету» від 27 жовтня 1945 року. Тільки «алкогольне меню» склало: 700 л пива – 2 554,5 пенге; 207 л вина – 18 216 пенге; 300 л вина – 29 190 пенге; 60 л горілки – 16 687 пенге, 60 літрів горілки – 8 000 пенге [ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 248, арк. 12].

Висновки. Можемо підсумувати, що керівництво Закарпатської України активно впроваджує алкогольні традиції Радянського Союзу в краї ще до офіційного його входження до складу УРСР. Перші декрети Народної Ради Закарпатської України були спрямовані на націоналізацію крупних підприємств. Саме декрети про націоналізацію «пивоварного» заводу та «спіртних заводів, палінчарень» були прийняті одними із перших. Іншими декретами Закарпатська Україна монополізувала виробництво горілки та спирту, пива. НРЗУ з метою припинення спекуляцій встановило і контролювало ціни на алкогольну продукцію, заборонило її виробництво і збут без спеціальних дозволів. Після підписання договору про входження Закарпатської України до складу УРСР, місцеве керівництво свої зусилля спрямовує на підготовку промислових підприємств з виробництва алкоголю до їх влиття у структуру народногосподарського комплексу Радянського Союзу. Подальші пошуки вбачаємо в дослідженні «алкогольного питання» в роки тотальної радянзації Закарпаття.

Список використаних джерел

- Винная монополия в СССР. 02.08.2018. [Online]. Доступно: <https://finance.rambler.ru/other/40702514-vinnaya-monopoliya-v-sssr/> (дата звернення: 23.01.2021).
- Віднянський, С., 2013. Народна рада Закарпатської України як інструмент приєднання Закарпаття до СРСР та радянзації краю, *Národné rady v regióne Karpát na sklonku druhej svetovej vojny*, Krakov, с. 37–52.
- Вісник Народної Ради Закарпатської України (далі Вісник НРЗУ)*, 1944, 15 грудня, с. 9–10.
- Вісник НРЗУ*, 1945, 15 січня, с. 9.
- Вісник НРЗУ*, 1945, 15 лютого, с. 30.
- Вісник НРЗУ*, 1945, 15 квітня, с. 84.
- Вісник НРЗУ*, 1945, 30 червня, с. 151.
- Вісник НРЗУ*, 1945, 15 липня, с. 160.
- Водочная монополия в СССР. Почему её не запрещали? 13.12.2018. [Online]. Доступно: <https://www.kramola.info/vesti/letopisi-proshlogo/vodochnaya-monopoliya-v-sssr-pochemu-eyo-ne-zapreshchali> (дата звернення: 24.01.2021).
- Государственное регулирование алкогольного рынка в России. 01.03.2010 [Online]. Доступно: <http://bujet.ru/article/71967.php> (дата звернення: 23.01.2021).
- Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО), ф. П-4, оп. 1, спр. 140, на 75 арк.
- ДАЗО, ф. П-4, оп. 1, спр. 142, на 118 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 38, на 1 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 45, на 21 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 47, на 2 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 248, на 26 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 258, на 30 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 360, на 14 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 361, на 1 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 362, на 5 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 363, на 93 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 364, на 3 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 386, на 47 арк.
- ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 387, на 40 арк.
- Евсеев, И., 1954. *Народные комитеты Закарпатской Украины органы государственной власти (1944 – 1945)*, Москва, 148 с.
- Історія виноробства на Закарпатті. [Online]. Доступно: <https://spilka-vinorobiv.com.ua/%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F-%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96/> (дата звернення: 23.01.2021).

Каунова, Е., 2013. Питейная индустрия СССР: реформы и последствия // *Аналитика культурологии. Электронное научное издание*. 24.11.2013 [Online]. Доступно: <http://analculturolog.ru/journal/archive/item/1786-%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D1%81%D1%81%D1%81%D1%80-%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%8B-%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B8%D1%8F.html> (дата звернення: 23.01.2021).

Клинова, М., 2009. Современная отечественная историография потребления алкоголя в СССР (1940-е – конец 1980-х годов), *Омский научный вестник*, № 2 (76), с. 60–63.

Кученко, К., 1970. Братня допомога народів СРСР у відбудові і розвитку промисловості Закарпатської області *Великий Жовтень і розквіт возз'єднаного Закарпаття: Матеріали наук. сесії, присвяченої 50-річчю Великої Жовтневої соц. революції, 29 черв. – 2 липня 1967 р.*, Ужгород: Карпати, с. 283–293.

Кученко, К., 1970а. Економічна допомога Радянського народу трудящим Закарпатської України (жовтень 1944 – червень 1945 рр.) *Соціалістичні перетворення на Закарпатті за 25 років Радянської влади: матеріали респ. наук. конф., присвяч. 25-річчю возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною (1945 – 1970)*, Ужгород: Карпати, с. 12–29.

Латиш, Ю., 2016. Антиалкогольна кампанія М. Горбачова: причини, здобутки і втрати. 25.07.2016 [Online]. Доступно: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1952-yurii-latysh-antyalkoholna-kampaniya-m-horbachovaprychynu-zdobutku-i-vtraty> (дата звернення: 24.01.2021).

Макара, М., 1995. Відбудова і перетворення в промисловості, *Нариси історії Закарпаття. В 3-х томах. Т. II (1918 – 1945)*. Ужгород: Закарпаття, с. 619–625.

Малахов, А., 2003. Самая естественная монополия. 20.01.2003 [Online]. Доступно: <https://www.kommersant.ru/doc/359875> (дата звернення: 24.01.2021).

Мищанин, В., 2012. Промисловий розвиток Закарпаття 1944-1950 рр.: перехід на соціалістичну економіку, *Русин. Міжнародний історический журнал*, Кишинев, № 4 (30), с. 109–130.

Мищанин, В., 2014. Перші «радянські» закони Народної Ради Закарпатської України (1944 – 1945 рр.), *Тисячоліття – Millennium: Науковий щорічник, випуск 1*, Ужгород: Гражда, с. 43–58.

Мищанин, В., 2016. «Визволення», «возз'єднання» і «радянська» Закарпаття в 1944 – 1950 рр., *Література та культура Полісся, вип. 83, серія «Історичні науки», № 2*, Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, с. 66–81.

Мищанин, В., 2018. *Радянська Закарпаття 1944 – 1950 рр.*, Ужгород: РІК-У, 644 с.

Никишин, А., 2006. *Водка & Сталин*, Москва: Дом русской водки, 440 с.

Офіційський, Р., 2010. Превентивна радянська Закарпатської України (осінь 1944 р. – весна 1945 р.), *Закарпатська Україна: перспективи та реалії розвитку. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 65-й річниці возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною. (Ужгород, 24 червня 2010 року)*, Ужгород, с. 107–115.

Репін, І., 2007. Східно-Карпатська операція та приєднання Закарпаття до СРСР (вересень 1944 р. – червень 1945 р.): *автореф. дис... канд. іст. Наук*, Львів, 20 с.

Сірко, П., 1966. Перші декрети Народної Ради Закарпатської України, *Тези доп. Ужгород. ун-ту, каф. історії КПРС*, Ужгород, с. 87–91.

Советское Закарпатье, 1971., Ужгород: Карпати, 300 с.

Чернявський, Ф., 1957. Соціалістичні перетворення в промисловості Закарпаття в 1944-1945 рр., *Наук. зап. Ужгород. ун-ту*, т. 29, с. 281–306.

References

Chernyavs'kyu, F., 1957. Sotsialistychni peretvorennya v promyslovosti Zakarpattya v 1944 – 1945 rr. [Socialist transformations in the industry of Transcarpathia in 1944 – 1945], *Nauk. zap. Uzhhorod. un-tu*, t. 29, s. 281–306. (in Ukrainian).

Derzhavnyy arkhiv Zakarpat-s'koyi oblasti (DAZO) [State Archives of Transcarpathia Region] (SATR), f. P-4, op. 1, spr 140, na 75 ark. (in Russian).

DAZO [SATR], f. P-4, op. 1, spr 142, na 118 ark. (in Russian).

DAZO [SATR], f. R-14, op. 1, spr 38, na 1 ark. (in Ukrainian).

DAZO [SATR], f. R -14, op. 1, spr 45, na 21 ark. (in Ukrainian).

DAZO [SATR], f. R -14, op. 1, spr 47, na 2 ark. (in Ukrainian).

DAZO [SATR], f. R -14, op. 1, spr 248, na 26 ark. (in Ukrainian).

DAZO [SATR], f. R -14, op. 1, spr 258, na 30 ark. (in Ukrainian).

DAZO [SATR], f. R -14, op. 1, spr 360, na 14 ark. (in Ukrainian).

DAZO [SATR], f. R -14, op. 1, spr 361, na 1 ark. (in Ukrainian).

DAZO [SATR], f. R -14, op. 1, spr 362, na 5 ark. (in Ukrainian).

DAZO [SATR], f. R -14, op. 1, spr 363, na 93 ark. (in Ukrainian).

DAZO [SATR], f. R -14, op. 1, spr 364, na 3 ark. (in Ukrainian).

DAZO [SATR], f. R -14, op. 1, spr 386, na 47 ark. (in Ukrainian).

DAZO [SATR], f. R -14, op. 1, spr 387, na 40 ark. (in Ukrainian).

Gosudarstvennoye regulirovaniye alkogol'nogo rynka v Rossii [State regulation of the alcohol market in Russia]. 01.03.2010 [Online]. Dostupno: <http://bujet.ru/article/71967.php> (data zvernennya: 23.01.2021). (in Russian).

Istoriya vynorobstva na Zakarpatti [History of winemaking in Transcarpathia.] [Online]. Dostupno: <https://spilka-vinorobiv.com.ua/%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F-%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96/> (data zvernennya: 23.01.2021).

(in Ukrainian).

Каунова, Ye., 2013. Piteynaya industriya SSSR: reformy i posledstviya, *Analitika kul'turologii. Elektronnoye nauchnoye izdaniye* [Drinking industry of the USSR: reforms and consequences. Analytics of cultural studies. Electronic scientific publication]. [Online]. Dostupno: <http://analculturolog.ru/journal/archive/item/1786-%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D1%81%D1%81%D1%81%D1%80-%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%8B-%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B8%D1%8F.html>

%D1%81%D1%81%D1%81%D1%80-%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%8B-%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B8%D1%8F.html (data zvernennya: 23.01.2021). (in Russian).

Klinova, M., 2009. *Sovremennaya otechestvennaya istoriografiya potrebleniya alkogolya v SSSR (1940-ye – konets 1980-kh godov)* [Modern Russian historiography of alcohol consumption in the USSR (1940 – 1980)], *Omskiy nauchnyy vestnik*, № 2 (76), s. 60–63. (in Russian).

Kutsenko, K., 1970. Bratnya dopomoha narodiv SRSR u vidbudovi i rozvytku promyslovosti Zakarpat-s'koyi oblasti [Fraternal assistance of the peoples of the USSR in the reconstruction and development of industry of the Transcarpathian region], *Velykyy Zhovten' i rozkvit vozz'yednanoho Zakarpattya*, Uzhhorod: Karpaty, s. 283–293. (in Ukrainian).

Kutsenko, K., 1970a. Ekonomichna dopomoha Radyans'koho narodu trudyashchym Zakarpat-s'koyi Ukrayiny (zhovten' 1944 – cherven' 1945 rr.) [Economic assistance of the Soviet people to the workers of Transcarpathian Ukraine (October 1944 – June 1945)], *Sotsialistychni peretvorennya na Zakarpatti za 25 rokiv Radyans'koyi vlady*. Uzhhorod: Karpaty, s. 12–29. (in Ukrainian).

Latysh, YU., 2016. *Antyalkohol'na kampaniya M. Horbachova: prychny, zdobutky i vtraty* [Gorbachev's anti-alcohol campaign: causes, gains and losses.]. [Online]. Dostupno: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1952-yurii-latysh-antyalkoholna-kampaniya-m-horbachovaprychny-zdobutky-i-vtraty> (data zvernennya: 24.01.2021). (in Ukrainian).

Makara, M., 1995. Vidbudova i peretvorennya v promyslovosti [Reconstruction and transformation in industry Essays on the history of Transcarpathia. In 3 volumes, t. II (1918 – 1945).], *Narysy istoriyi Zakarpattya*. V 3-kh tomakh, t. II (1918 – 1945), Uzhhorod: Zakarpattya, s. 619–625. (in Ukrainian).

Malakhov, A., 2003. *Samaya yestestvennaya monopoliya* [The most natural monopoly.]. [Online]. Dostupno: <https://www.kommersant.ru/doc/359875> (data zvernennya: 24.01.2021). (in Russian).

Mishchanyn, V., 2012. Promyslovyy rozvytok Zakarpattya 1944 – 1950 rr.: perekhid na sotsialistychnu ekonomiku [Industrial development of Transcarpathia 1944 – 1950: the transition to a socialist economy], *Rusyn. Mezhdunarodnyy ystorycheskyy zhurnal*. Kyshynev, № 4 (30), s. 109–130. (in Ukrainian).

Mishchanyn, V., 2014. Pershi «radyans'ki» zakony Narodnoyi Rady Zakarpat-s'koyi Ukrayiny (1944 – 1945 rr.) [The first "Soviet" laws of the People's Council of Transcarpathian Ukraine (1944 – 1945)], *Tysyacholittya – Millennia: Naukovyy shchorichnyk*, vypusk 1, Uzhhorod: Grazhda, s. 43–58. (in Ukrainian).

Mishchanyn, V., 2016. «Vyzvolennya», «vozz'yednannya» i «radyanizatsiya» Zakarpattya v 1944-1950 rr. ["Liberation", "reunification" and "Sovietization" of Transcarpathia in 1944-1950.], *Literatura ta kul'tura Polissya*, vyp. 83, seriya «Istorychni nauky», № 2, Nizhyn: NDU im. M. Hoholya, s. 66–81. (in Ukrainian).

Mishchanyn, V., 2018. *Radyanizatsiya Zakarpattya 1944 – 1950 rr.* [Sovietization of Transcarpathia 1944-1950], Uzhhorod: RIK-U, 644 s. (in Ukrainian).

Nikishin, A., 2006. *Vodka & Stalin* [Vodka & Stalin], Moskva: Dom russkoy vodki, 440 s. (in Russian).

Ofitsyn's'kyy, R., 2010. Preventyvna radyanizatsiya Zakarpat-s'koyi Ukrayiny (osin' 1944 r. – vesna 1945 r.). Zakarpat-s'ka Ukrayina: perspektyvy ta realiyi rozvytku [Preventive Sovietization of Transcarpathian Ukraine (autumn 1944 - spring 1945). Transcarpathian Ukraine: prospects and realities of development], *Materialy Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 65-y richnytsi vozz'yednannya Zakarpat-s'koyi Ukrayiny z Radyans'koyu Ukrayinoyu*. (Uzhhorod, 24 chervnya 2010 roku), Uzhhorod, s. 107–115. (in Ukrainian).

Ryepin, I., 2007. *Skhidno-Karpat-s'ka operatsiya ta pryednannya Zakarpattya do SRSR* (veresen' 1944 r. – cherven' 1945 r.) [East Carpathian operation and accession of Transcarpathia to the USSR (September 1944 – June 1945)]: avtoref. dys... kand. ist. nauk. L'viv, 20 s. (in Ukrainian).

Sirko, P., 1966. *Pershi dekreti Narodnoyi Rady Zakarpat-s'koyi Ukrayiny* [The first decrees of the People's Council of Transcarpathian Ukraine], *Tezy dop.* Uzhhorod. un-tu, kaf. istoriyi KPRS. Uzhhorod, s. 87–91. (in Ukrainian).

Sovetskoye Zakarpat'ye [Soviet Transcarpathia], 1971. Uzhgorod: Karpati, 300 s. (in Russian).

Vidnyans'kyy, S., 2013. Narodna rada Zakarpat-s'koyi Ukrayiny yak instrument pryednannya Zakarpattya do SRSR ta radyanizatsiyi krayu [People's Council of Transcarpathian Ukraine as an instrument of Transcarpathia's accession to the USSR and Sovietization of the region], *Národné rady v regiónie Karpát na sklonku druhej svetovej vojny*, Krakov, s. 37–52. (in Ukrainian).

Visnyk Narodnoyi Rady Zakarpat-s'koyi Ukrayiny [Bulletin of the People's Council of Transcarpathian Ukraine], 1944, 15 of December, s. 9–10. (in Ukrainian).

Visnyk Narodnoyi Rady Zakarpat-s'koyi Ukrayiny [Bulletin of the People's Council of Transcarpathian Ukraine], 1945, 15 of January, s. 9. (in Ukrainian).

Visnyk Narodnoyi Rady Zakarpat-s'koyi Ukrayiny [Bulletin of the People's Council of Transcarpathian Ukraine], 1945, 15 of February, s. 30. (in Ukrainian).

Visnyk Narodnoyi Rady Zakarpat-s'koyi Ukrayiny [Bulletin of the People's Council of Transcarpathian Ukraine], 1945, 15 of April, s. 84. (in Ukrainian).

Visnyk Narodnoyi Rady Zakarpat-s'koyi Ukrayiny [Bulletin of the People's Council of Transcarpathian Ukraine], 1945, 30 of June, s. 151. (in Ukrainian).

Visnyk Narodnoyi Rady Zakarpat-s'koyi Ukrayiny [Bulletin of the People's Council of Transcarpathian Ukraine], 1945, 15 of July, s. 160. (in Ukrainian).

Vodochnaya monopoliya v SSSR. Pochemu yeyo ne zapreshchali? [Vodka monopoly in the USSR. Why wasn't it banned?]. 13.12.2018. [Online]. Dostupno: <https://www.kramola.info/vesti/letopisi-proshlogo/vodochnaya-monopoliya-v-sssr-pochemu-eyo-ne-zapreshchali> (data zvernennya: 24.01.2021). (in Russian).

Vynnaya monopoliya v SSSR. [Wine monopoly in the USSR]. 02.08.2018. [Online]. Dostupno: <https://finance.rambler.ru/other/40702514-vinnaya-monopoliya-v-sssr/> (data zvernennya: 23.01.2021). (in Russian).

Yevseyev, I., 1954. *Narodnyye komitety Zakarpatskoy Ukrainy organy gosudarstvennoy vlasti (1944 – 1945)* [People's Committees of Transcarpathian Ukraine, state authorities (1944 – 1945)], Moskva, 148 s. (in Russian).

SUMMARY

SOVIET STANDARDS OF ALCOHOLIC LEGISLATION OF TRANSCARPATHIAN UKRAINE (1944 – 1946 YEARS)

Vasyl Mischanyn

Doctor of History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Modern History of Ukraine and foreign countries,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

The article deals with copying Soviet alcohol legislation by the People's Council of Transcarpathian Ukraine on the region's territory. All this happened during Transcarpathia's preventive Sovietization in 1944 – 1945, from the liberation of Transcarpathia from Hungarian-German invaders on October 28, 1944. It should be noted that officially Subcarpathian Rus' was part of Czechoslovakia before signing the agreement on the reunification of Transcarpathian Ukraine with the Ukrainian Soviet Socialist Republic. The treaty was signed on June 29, 1945, and ratified by the Provisional National Assembly of the Czechoslovak Republic on November 22, 1945, and the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR on November 27, 1945. The Transcarpathian region was created by the Presidium of the USSR Supreme Soviet Decree on January 22, 1946. The next day the legislation of the USSR was introduced here. It should be noted that the People's Council of Transcarpathian Ukraine copied the experience of the Soviet Union regarding alcohol policy. It consisted of establishing a monopoly on the production and sale of alcoholic beverages, complete state control over the production of wine and vodka products. One of the first laws of the People's Council of Transcarpathian Ukraine was decrees on the nationalization of distilleries and the brewery of Count Schönborn-Buchheim in Pidhoryany. Later, church distilleries were nationalized. Thus, a half dozen enterprises for the production of alcohol were nationalized in Transcarpathian Ukraine. By separate resolutions, the People's Council regulated the prices of alcohol, vodka, and beer. We also briefly consider the industrial capacity of enterprises for the production of vodka, alcohol, beer, and point out the potential opportunities for winemaking in Transcarpathian Ukraine. After the signing of the reunification agreement, on July 6, 1945, a separate resolution of the People's Council of Transcarpathian Ukraine established a trust of the alcohol and vodka industry at the People's Council of Transcarpathian Ukraine food industry department, to which the distilleries of Transcarpathian Ukraine were subordinated. That was one of the steps in preparation for implementing the industrial complex of Transcarpathia to the All-Union. The resolution of the People's Council of Transcarpathian Ukraine controlled «the production of alcoholic beverages and the prosecution of production without permits». At the same time, the leadership of the People's Council of Transcarpathian Ukraine often resorted to using the products of distilleries for their purposes, the military council of the 4th Ukrainian Front, «security police», etc.

Keywords: Transcarpathian Ukraine, USSR, Ukrainian SSR, alcohol, legislation, nationalization, distillery, beer, winemaking.